

*methodological and mathematical knowledge and skills according to the issue of training certain types of simple problems in modern primary school.*

*The integrated approaches to teaching of simple problems in the process of preparing primary school teachers for professional activities is required further development.*

*Key words: future teacher training, primary school, some types of simple problems.*

**УДК 378.147**

**Олена Паламарчук**

Харківський національний технічний  
університету сільського господарства

імені Петра Василенка

ORCID ID 0000-0003-4547-4587

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/237-248

## **ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА ЗМІШАНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ**

*У статті аналізуються форми організації дистанційного та змішаного навчання в закладах вищої освіти України. Розглядається спільне та відмінне в поняттях «дистанційне» і «змішане». Автором визначено чинники, які впливають на здійснення ефективної моделі навчання, виокремлено позитивні та негативні сторони дистанційного та змішаного навчання. У статті віднесено до негативних сторін організації дистанційного та змішаного навчання відсутність високого рівня педагогічної майстерності та досвіду роботи з новітніми технологіями у викладачів, необхідність різних курсів підвищення їх кваліфікації, нових форм здійснення комунікації зі студентами. Автором розглянуто особливості впровадження дистанційного та змішаного навчання в освітній процес, поєднання різних видів діяльності, форм контролю й оцінки знань студентів.*

**Ключові слова:** *дистанційне та змішане навчання, ефективна модель навчання, новітні технології, форми навчання, види діяльності, контроль знань.*

**Постановка проблеми.** Вирішення нових завдань, поставлених перед системою освіти України процесами державотворення, кардинальними змінами в суспільно-політичному житті людей, вимагає вироблення адекватної організаційної структури системи освіти, яка б забезпечувала перехід до принципу «освіта впродовж усього життя» через добре відому в усьому світі систему організації дистанційного навчання. Дистанційне навчання (distance learning, distance education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався значно пізніше, ніж у країнах Західної Європи, наприкінці 90-х років, у зв'язку з недостатнім рівнем інформатизації українського суспільства, через брак комп'ютерної техніки в закладах освіти України та відсутність спеціалізованих методик дистанційного і змішаного навчання.

Під змішаним навчанням розуміється гармонійна взаємодія традиційних форм освіти з онлайн освітою (Клокар, 2012). Змішане навчання, на думку фахівців, дозволяє забезпечити: узгодження змісту освітніх програм; постійний моніторинг якості освіти; демонстрацію окремих курсів потенційним вступникам; можливу комерціалізацію навчального контенту (Рекомендації, 2020). Дистанційна освіта в Україні вже встигло отримати почесне місце в педагогічному середовищі й відіграє все більшу роль у модернізації та вдосконаленні української освіти, а змішане навчання тільки починає входження в український освітній простір. Існують різні рекомендації щодо оптимальних підходів в організації дистанційної та змішаної форм навчального процесу, але їх методичні та технологічні складові вивчені ще недостатньо, чим пояснюється актуальність даної статті.

**Аналіз актуальних досліджень.** У 2000 році Міністерство освіти і науки України затвердило «Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні», метою якої було розширити коло споживачів освітніх послуг, реалізувати систему неперервної освіти «впродовж усього життя» та індивідуалізувати навчання (Концепція, 2020). Однак, теоретичні, практичні та соціальні аспекти дистанційної освіти почали серйозно розроблятися в нашій країні лише протягом останніх років, про що свідчать численні наукові праці вітчизняних дослідників, таких як: І. Власенко, В. Осадчий, Г. Даценко та ін. Так, В. Биков у статті «Дистанційна освіта: актуальність, особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сфера застосування» (Биков, 2015) у межах колективної монографії «Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології», пише про актуальність, особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сферу застосування дистанційної освіти; розглядає такі специфічні якісні властивості, притаманні дистанційній освіті як: гнучкість і адаптивність, модульність, економічна ефективність, нова роль викладача, специфічні якісні властивості, спеціалізований контроль якості освіти та використання спеціалізованих технологій і засобів навчання. Учений (Биков, 2015) переконаний, що дистанційне навчання є інструментом розв'язання сучасних завдань модернізації освіти України.

Учений І. Власенко в науковому дослідженні «Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності» вважає, що, застосовуючи дистанційну форму навчання, потрібно урізноманітнювати її види, а також розвиватися в напрямі організації змішаного навчання (blended learning) як процесу, котрий створює комфортне інформаційне освітнє середовище,

системи комунікацій, що надають усю необхідну навчальну інформацію (Власенко, 2017, с. 13).

Науковець Г. Даценко в статті «Дистанційне навчання як засіб стимулювання самоосвіти» розглядає особливості дистанційної освіти з погляду комунікацій між викладачем і студентом та визначає такі її характерні риси: самоосвіта як основа дистанційного навчання, що передбачає самомотивацію студента щодо власного навчання, а також певний рівень самоорганізації особистості; спілкування викладача і слухача за принципом «один із одним» за формою і змістом індивідуальної консультації; спілкування «одного з багатьма», оскільки викладач, відповідно до заздалегідь складеного графіку, працює відразу з безліччю студентів; взаємодія «багатьох із багатьма» означає, що можливе одночасне спілкування безлічі студентів, які обмінюються між собою досвідом і враженнями (Даценко, 2017, с. 19). Автор доходить висновку, що дистанційна освіта розширює можливості традиційного навчання та робить навчальний процес більш різноманітним, дозволяє підвищити ефективність самостійної роботи студентів.

О. Коваленко (2017) в статті «Використання методів змішаного навчання в єдиному інформаційному просторі» відмічає, що методи змішаного навчання набувають більш широкого застосування в освітньому просторі ЗВО, оскільки змішане навчання, як на це вказує В. Кухаренко, «це не тільки використання технологій, зміна яких повинна бути зіставлена з культурною парадигмою навчання, яка змінюється та активно впливає на освітній процес, а й використання різноманітних технік, теоретичних обґрунтувань та методик (Теорія та практика змішаного навчання, 2016).

Однак, у наукових дослідженнях учених відсутнє обґрунтування дистанційної та змішаної форм навчання в українському освітньому середовищі як цілісної системи організації освітнього процесу

**Мета статі** – проаналізувати спільне й відмінне в поняттях «дистанційне» та «змішане» навчання, їх позитивні сторони і недоліки, передумови впровадження, особливості впровадження дистанційних та змішаних форм навчання, видів діяльності та контролю знань, видів взаємодії між студентами і викладачами в даних умовах.

Для реалізації мети було використано такі **методи дослідження**: загальнонаукові (узагальнення, систематизація, спостереження психологічних, педагогічних, дидактичних особливостей із дистанційного та змішаного навчання; метод системного аналізу та синтезу для виокремлення й обґрунтування принципів використання дистанційного та

змішаного навчання у ЗВО; компаративний метод для уточнення сутнісних характеристик дистанційного та змішаного навчання.

**Виклад основного матеріалу.** Дистанційна освіта формує принципово іншій національний, регіональний, міський і локальний освітній простір, дає можливість ліквідувати різницю між очною та заочною формами навчання, надає можливість займатися в комфортних умовах у зручний час, місці й темпі, не регламентувати відрізок часу для освоєння дисципліни. Дистанційну освіту можна використати паралельно з будь-якою іншою діяльністю без відриву від навчання або виробництва. Вона дає можливість звертатися до багатьох джерел навчальної інформації, спілкуватися через мережу Інтернет, ZOOM, за допомогою електронної пошти, реалізує експорт та імпорт світових досягнень на ринку освітніх послуг. Сконцентроване подання навчальної інформації у процесі організації дистанційного навчання підвищує ефективність засвоєння матеріалу, дозволяє витратити студентам більше зусиль і часу на складні та важливі теми з метою поглибленого опрацювання.

Крім того, використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних і телекомунікаційних технологій дає змогу вдосконалювати роботу з ними Зрештою, дистанційне навчання допомагає оминати психологічні бар'єри, пов'язані з комунікативними якостями людини, наприклад, сором'язливістю, страхом публічних виступів, фізичними вадами. Воно позитивно впливає на студента, збільшуючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння володіти комп'ютерною технікою й самостійно приймати відповідальні рішення (Биков, 2015, с. 81).

Дійсно, якість дистанційної освіти не поступається в ідеалі якості очної форми одержання освіти, але потребує від викладача краще координувати пізнавальний процес, постійно вдосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до інновацій, використовувати в навчальному процесі постійно оновлені навчально-методичні видання та контрольні тест із дисципліни (Романовська, 2020).

У процесі організації дистанційного навчання з'являються певні особливості у використанні таких поширених традиційних форм навчання та контролю знань, як лекції, семінари, лабораторні заняття, контрольні роботи, іспити тощо. Наприклад, лекції під час організації дистанційного навчання (на відміну від аудиторних) не передбачають безпосереднього спілкування з викладачем. Використання новітніх ІТ (гіпертексту, мультимедіа, віртуальної реальності, Інтернет-технологій) не тільки робить

лекції виразними й унаочненими, але й дозволяють слухати їх у будь-який час і на будь-якій відстані. І. Кучеренко вважає, що дистанційна лекція може бути як тренувальною (для вивчення та закріплення вивченого матеріалу), так і з елементами контролю, що дозволяє викладачеві своєчасно виділити ті елементи курсу, які викликали найбільші труднощі. Тренувальну лекція можна переглядати необмежену кількість разів, а лекція з елементами контролю, як правило, є обмеженою в часі. Особливістю організації даної лекції є той факт, що система не «викидає» здобувачів освіти шляхом перевищення часу, відведеного для лекції, і студент у будь-якій ситуації зможе закінчити її вивчення, але відповіді на контрольні питання після вичерпання ліміту часу не будуть зараховані (Кучеренко, 2019, с. 35). Семінари під час організації дистанційної освіти проводять за допомогою відеоконференцій. Викладач може оцінити засвоєння матеріалу за ступенем активності учасника дискусії.

Збільшується кількість взаємодій між студентами, а викладач виступає в ролі рівноправного партнера. Консультації в дистанційному навчанні є однією з форм керування роботою студентів і надання їм допомоги в самостійному вивченні дисципліни. У дистанційному навчанні виправдав себе тестовий контроль, тому що тести добре пристосовані для самоконтролю й дуже корисні для індивідуальних занять.

Особливо важливу роль дистанційне навчання відіграє під час надання допомоги в підготовці випускників шкіл до незалежного тестування. Результатом, який був отриманий шляхом багатомісячних спостережень, став висновок, що дозволяє чітко визначити всі плюси і мінуси запропонованої системи освіти (Clifford, 2016).

Однак, крім позитивних якостей дистанційної освіти, у ній можна виділити кілька недоліків, які особливо стали помітними під час пандемії коронавірусу 2020 року. Це, перш за все, відсутність достатньої ІТ-компетентності, для розвитку якої не в кожного викладача і студента є власний комп'ютер або мобільний телефон із виходом у мережу Інтернет, з якого можна скористатися доступними на сьогодні ресурсами.

По-друге, це недостатня кількість досвідчених викладачів, знайомих із новітніми технологіями дистанційного спілкування та методиками дистанційного навчання, адже заняття по Інтернету відрізняється від заняття наживо, тому що в ньому звичайні методи і прийоми працюють інакше: треба оволодіти інструментами, які допоможуть організувати студентів, щоб надавати нову інформацію та здійснювати контроль над засвоєнням учнями знань (Власенко, 2017, с. 14). На жаль, сьогодні відсутній єдиний майданчик,

на якому були б зібрані кращі курси з організації дистанційного навчання. Відчувається відсутність відеопосібників для проведення теоретичного та практичного курсів. Важливо зрозуміти санітарні вимоги до навчання в режимі онлайн, адже тривале перебування перед екранами комп'ютерів може негативно вплинути на зір студентів. У зв'язку з цим слід скоригувати розклад занять, їх тривалість, кількість перерв, обсяги завдань для самостійної підготовки (Даценко, 2017, с. 12).

Безумовно, багато що в дистанційному навчанні залежить від студентів, які мають бути вмотивовані навчатися, а не саботувати роботу викладача – займатися своїми справами під час он-лайн занять, відключивши камеру або звук. Потребує уваги створення системи ідентифікації дистанційних студентів задля перевірки, хто саме складає іспит, тому що обов'язкове надання документів, які підтверджують особу під час іспиту, не завжди вирішує проблему (Dee Fink, 2014).

Крім того, засвоєні педагогом алгоритми, прийоми і способи нормативної діяльності в умовах дистанційного навчання стикаються з великою кількістю нестандартних, непередбачених ситуацій, рішення яких вимагає постійного попередження, внесення змін, регулювання, що стимулює викладача до прояву інноваційного стилю педагогічного мислення.

Але карантинні обмеження поставили нові завдання перед закладами освіти України, які потребують інших підходів, окрім дистанційного навчання. Для значної частини освітян на порядку денному залишається питання обмеження кількості аудиторних занять. Крім того, актуальними залишаються й такі вимоги до вищої освіти, як: доступність та інклюзивність; гнучкість на користь деяких категорій здобувачів, які працюють, мають дітей тощо; індивідуальні форми навчання здобувача; упровадження дуальної освіти (в закладі освіти та вдома, або на фірмі) (Коваленко, 2017, с. 89).

Вирішення цих питань неможливе без широкомасштабного впровадження онлайн технологій, якісних та продуманих змін у підходах як до організації навчання в закладах освіти, так і до вивчення кожної дисципліни, зокрема до ролі аудиторних занять та ефективності їхнього проведення. Приклад провідних університетів світу свідчить, що якісна освіта можлива і за суттєво меншої кількості аудиторних занять, ніж в українських закладах освіти. Але це вимагає грамотного застосування онлайн технологій, використання відповідних і апробованих методик, які б забезпечували ефективне поєднання безпосередньої та опосередкованої форм взаємодії студентів і викладачів у вигляді змішаного навчання.

Змішане навчання слід організувати в ЗВО фрагментарно завдяки викладачам-ентузіастам, а також за наявності студентів із особливими освітніми потребами. Або ж це може бути організований процес на рівні всього ЗВО завдяки зовнішнім умовам, наприклад, під час карантину епідемії COVID-19. Але, навіть якщо всі викладачі та студенти працюють онлайн, це ще не свідчить про впровадження змішаного навчання, якщо в ЗВО: реалізація змішаного навчання носить хаотичний характер; кожен викладач користується власним набором інструментів; немає цілісного розуміння, як відбувається навчальний процес; відсутня можливість перевірити якість навчання і матеріалів; відсутня системна технічна й методична підтримка викладачів і студентів.

Для впровадження змішаного навчання на інституційному рівні необхідні такі передумови, як: запит від викладачів та/або студентів, тих, хто готовий інвестувати свій час і зусилля в розвиток та перехід закладу освіти до змішаного навчання; готовність керівництва закладу до підтримки, витрат, змін у структурі організації закладу освіти. Таким чином, фінансові, матеріальні та людські ресурси є важливим фактором, від якого залежить успішна реалізація змішаного навчання.

Безумовно, застосування онлайн технологій робить навчання більш технологічним, але технології можуть як покращити, так і погіршити його ефективність, отже, потрібно ґрунтовно опрацювати всі теоретичні та методичні засади викладання. Для якісного змішаного навчання в конкретній дисципліні необхідно обрати, які види активності матимуть найкращий ефект онлайн (синхронно чи асинхронно), а які – за безпосереднього контакту.

Що є спільного й відмінного в поняттях «дистанційне» та «змішане» навчання? Дистанційні (або онлайн) технології є основою для взаємодії суб'єктів освітнього процесу як у змішаному навчанні, так і в дистанційному. У дистанційному навчанні опосередкована взаємодія суб'єктів засобами онлайн технологій є визначальною, що визначено Законом України «Про освіту» як окрему форму здобуття освіти – дистанційну. Змішане навчання є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поруч із онлайн технологіями спирається також і на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторії. Просте запровадження технологій у традиційному навчанні може зробити навчальний процес дещо більш адаптованим до вимог сучасності, але принципово не змінить його результативність. Науковці вважають такий процес високотехнологічним.

Розуміння ж змішаного навчання як моделі навчання надає студентам певні елементи контролю за вивченням матеріалу та можливості персоналізувати навчання, розкриває значно ширші перспективи. «Основою ефективного застосування змішаного навчання є технологічна готовність викладачів, студентів і закладу освіти, а також ґрунтовна методична підготовка кожної дисципліни, вибір оптимальної моделі навчального процесу, проектування сценарію навчання як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримає впродовж курсу, деталізована підготовка й організація не лише аудиторних занять, а насамперед самостійної роботи студентів» (Кучеренко, 2019). Якісно впроваджене змішане навчання суттєво покращує освітній процес. Технологічні рішення здатні забезпечити доступність матеріалів, можливість постійної підтримки студентів, зручність контролю процесу навчання, автоматизацію частини роботи викладача. Методичні підходи забезпечують занурення студентів у процес навчання, засвоєння матеріалу, ефективну взаємодію між суб'єктами навчання, персоналізацію навчання.

Універсальної моделі змішаного навчання немає, але є фактори, які впливають на вибір ефективної моделі для конкретного курсу і які можуть змінюватися кожного року, впливаючи на сценарій курсу. Серед них: кількість студентів у групі, рік навчання, мінімальна та максимальна тривалість і періодичність занять, місто проведення заняття: в аудиторії, у лабораторії, онлайн. Крім того, потрібно враховувати загальний контекст: очікування від курсу з боку гаранта програми, кафедри, факультету, університету, професійної спільноти, суспільства; теоретична чи практична дисципліна.

Крім того, треба враховувати: характеристику студентів, їхні життєві ситуації (працюють, мають дітей, особливі освітні потреби), мотивацію приходу на курс, очікування від курсу, якому стилю навчання віддають перевагу; характеристику викладача, його сильні сторони, переконання щодо процесу викладання, відношення до предмета, студентів; чи має досвід, уперше чи повторно викладає цю дисципліну (Кучеренко, 2019).

Всі ці фактори корисно переглянути до початку планування курсу та власної ефективної моделі змішаного навчання. Для запровадження ефективної моделі змішаного навчання необхідно підходити до планування всього процесу вивчення дисципліни як до сукупності взаємопов'язаних видів навчальної діяльності студентів. Для цього потрібно мати: чітко сформульовані очікувані результати навчання з курсу та розуміння, як вони співвідносяться із цілями освітньої програми;

розуміти прогрес досягнення очікуваних результатів навчання на різних етапах; мати план тем і видів діяльності на весь курс, де кожен елемент безпосередньо пов'язаний з очікуваними результатами навчання.

Дуже важливе визначити цілі курсу, які будуть співвідноситися з цілями освітньої програми. Цей процес важливо узгоджувати з гарантом і викладачами освітньої програми, урахувати цілі дисциплін, що передують вашій, вивчаються одночасно з нею та вивчатимуться студентами в наступних семестрах. Організатор змішаного навчання повинен розуміти: що його студенти будуть вміти робити до кінця цього курсу; як він їх змінить. Відповіді на ці запитання і є цілями курсу. Для того, щоб цілі були сформульовані конкретно та піддавалися вимірюванню й оцінці, викладачі в усьому світі спираються на «Таксономію для навчання, викладання та оцінювання» (Таксономія Блума). Таксономія базується на когнітивних процесах навчання, які переходять від нижчого до більш високого рівня абстрагування й складності. Цілі можуть бути сформульовані навколо одного чи декількох із цих рівнів: Тут працює принцип «спочатку зміст, потім технології».

Що стосується моделі організації змішаного навчання, то важливо враховувати всі види діяльності студентів в аудиторії, і ті, що виконуються самостійно. Практики змішаного навчання пропонують відійти від традиційного розподілу на лекції, семінари, лабораторні, практичні та планувати роботу як набір діяльностей, кожна з яких можна умовно віднести до однієї з двох категорій: контактні години, що передбачають безпосередню взаємодію учасників навчального процесу між собою в аудиторії, та он-лайн діяльність, яка організовує опосередковану взаємодію учасників навчального процесу між собою та з контентом в аудиторії чи за її межами засобами онлайн технологій. Кожний викладач може мати власну унікальну модель, яка залежить від його педагогічної майстерності та досвіду, і комбінувати різні види діяльності. Онлайн діяльність може бути синхронною (коли всі на зв'язку одночасно, наприклад, вебінар, відеоконференція тощо) та асинхронною (коли кожен учасник процесу виконує діяльність у різний час, наприклад, чат, форум тощо). Головним завданням викладача у змішаному навчанні є методичне проектування власної дисципліни як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримає впродовж курсу.

**Висновки.** Таким чином, дистанційне та змішане навчання має багато переваг та проблем, а під час епідемії COVID-19 їх використання стало не тільки випробуванням для освіти, але й зумовило потребу в реалізації професійної компетентності викладачів, у виявленні здатності учасників навчального процесу до самоорганізації, культури, бажання й уміння

працювати разом. На основі аналізу наукової літератури визначено проблеми впровадження дистанційного та змішаного навчання в освітній процес та зазначено, що універсальної моделі змішаного та дистанційного навчання в Україні немає, але є фактори, які впливають на вибір ефективної моделі для конкретного курсу і які можуть змінюватися кожного року, впливаючи на сценарій курсу (кількість студентів у групі, рік навчання, мінімальна та максимальна тривалість і періодичність занять, місто проведення заняття: в аудиторії, у лабораторії, онлайн). Надано рекомендації, згідно з якими, для розробки ефективної моделі змішаного навчання необхідно підходити до планування всього процесу вивчення дисципліни як до сукупності взаємопов'язаних видів навчальної діяльності студентів. Головним завданням викладача у змішаному навчанні є методичне проектування власної дисципліни як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримає впродовж курсу.

**Перспективи подальших наукових досліджень.** Перспективи подальших розвідок вбачаємо в упровадженні в освітній процес методів, оптимальних підходів дистанційного та змішаного навчання, визначення їх методичної та технологічної складової.

#### ЛІТЕРАТУРА

- Биков, В. Ю. (2015). Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології*, (сс. 77-140) (Bykov, V. Yu. (2015). Distance learning in Europe and the USA and prospects for Ukraine. *Information support of the educational process: innovative tools and technologies*, (pp. 77-140)).
- Власенко, І. Г. (2017). Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*, 12-14 (Vlasenko, I. H. (2017). Introduction of distance learning – a requirement of modernity. *Distance learning as a modern educational technology*, 12-14).
- Даценко, Г. В. (2017). Дистанційне навчання як засіб стимулювання самоосвіти. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*, 1-14 (Datsenko, H. V. (2017). Distance learning as a means of stimulating self-education. *Distance learning as a modern educational technology*, 1-14).
- Клокар, Н. (2012). Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації. *Шлях освіти*, 4 (46), 38-41 (Klokar, N. (2012). Methodological bases of introduction of distance learning in the system of advanced training. *The Path of Education*, 4 (46), 38-41).
- Коваленко, О. О. (2017). Використання методів змішаного навчання в єдиному інформаційному просторі. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*, 88-90 (Kovalenko, O. O. (2017). The use of blended learning methods in a single information space. *Distance Learning as a Modern Educational Technology*, 88-90).
- Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні* (2000). Режим доступу: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598> (*The concept of distance education development in Ukraine* (2000). Retrieved from: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598>).
- Кучеренко, І. (2019). Психолого-педагогічні особливості вивчення інформатичних дисциплін у медичних закладах вищої освіти з використанням дистанційного навчання.

*Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 1 (85), 28-39 (Kucherenko, I. (2019). Psychological and pedagogical features of studying computer science disciplines in medical institutions of higher education using distance learning. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 1 (85), 28-39).*

[Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової перед вищою та вищою освіту \(2020\)](https://mon.gov.ua/.../rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/.../rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> (Recommendations for the introduction of blended learning in vocational pre-higher and higher education institutions (2020). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/.../rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti>).

Романовська, О. О., Романовська, Ю. Ю. (2020). *Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки ХХ–ХХІ століть. Особливості академічного (університетського) підприємництва у США другої половини ХХ – початку ХХІ століть* (Romanovska, O. O., Romanovska, Yu. Yu. (2020). *The experience of higher education in the United States of America in the XX-XXI centuries. Features of academic (university) entrepreneurship in the United States in the second half of the XX – early XXI centuries*).

Таксономія Блума – Intel ([Bloom's Taxonomy – Intel](http://www.intel.ru/content/dam/www/program/education/)). Retrieved from: <http://www.intel.ru/content/dam/www/program/education/>.

*Теорія та практика змішаного навчання* (2016). Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ» (*Theory and practice of blended learning* (2016). Kharkiv).

Maxwell, C. (2016). *What Blended Learning Is – and Isn't*. Retrieved from: <https://www.blendedlearning.org/what-blended-learning-i>

Dee Fink, L. (2014). *A Self-Directed Guide to Designing Courses for Significant Learning*. Retrieved from: <https://tinyurl.com/zmschsm174>.

## РЕЗЮМЕ

**Паламарчук Елена.** Проблемы организации дистанционного и смешанного образования в университетах Украины.

*В статье анализируются формы организации дистанционного и смешанного обучения в учреждениях высшего образования Украины. Рассматривается общее и различное в понятиях «дистанционное» и «смешанное». Автором определены факторы, влияющие на осуществление эффективной модели обучения, выделены положительные и отрицательные стороны дистанционного и смешанного обучения. В статье отнесено к отрицательным сторонам организации дистанционного и смешанного обучения отсутствие высокого уровня педагогического мастерства и опыта работы с новейшими технологиями у преподавателей, необходимость различных курсов повышения их квалификации, новых форм осуществления коммуникации со студентами. Автором рассмотрены особенности внедрения дистанционного и смешанного обучения в образовательный процесс, сочетание различных видов деятельности, форм контроля и оценки знаний студентов.*

**Ключевые слова:** дистанционное и смешанное обучение, эффективная модель обучения, новейшие технологии, формы обучения, виды деятельности, контроль знаний.

## SUMMARY

**Palamarchuk Olena.** The problems of distance and blended learning arrangements in the universities of Ukraine.

*The article analyzes the forms of distance and blended learning arrangements in higher education institutions of Ukraine. Common and different features in the concepts of distance and blended are considered. The author proves that distance technologies are the*

*basis for the interaction of people involved in the educational process in both distance and blended learning. The indirect interaction of individuals by means of online technologies is crucial for distance learning. Blended learning is an approach, a pedagogical and technological model, a methodology based on direct interaction between students and teachers in the classroom along with online technology. It is determined that introduction of technologies in traditional education can make the educational process more adapted to modern requirements, still it will not change its effectiveness fundamentally. The author identifies the factors that influence implementation of an effective learning model and highlights the positive and negative aspects of distance and blended learning. The lack of teachers' high level pedagogical skills and experience with the modern technologies, the need for various refresher courses, and new forms of communication with students are referred to the negative aspects of distance and blended learning arrangements. The author considers the features of the introduction of distance and blended learning in the educational process, a combination of different activities, forms of control and assessment of students' knowledge. The article states that there is no universal model of blended and distance learning, but there are factors that influence the choice of an effective model for a particular course and which may change each year, affecting the course scenario (number of students in a group, year, minimum and maximum duration and frequency of classes, the venue of classes: in the classroom, in the laboratory, online). Recommendations to develop an effective model of blended and distance learning are given. The quality of distance education is not inferior to the ideal quality of full-time education, but requires the teacher to better coordinate the cognitive process, constantly improve their courses, increase creativity and skills in accordance with innovations. It is necessary to consider the planning of course studying as a set of interrelated types of student learning activities. The main task of the teacher in blended learning is the methodological design of his/her subject as a sequence of actions and experience that applicants will get during the course.*

*Key words: distance and blended learning, effective learning model, latest technologies, forms of education, activities, knowledge control.*

**УДК 378.14**

**Людмила Романишина**

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ORCID ID 0000-0002-6026-2614

**Богдан Крищук**

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ORCID ID 0000-0002-9999-5356

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/248-259

## **НАСТАВНИЦТВО ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЛІДЕРІВ – МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ**

*Військове командування провідних країн-членів та партнерів НАТО давно визнало наставництво важливим процесом формування військових лідерів, низка молодих талановитих офіцерів яких вже становлять значний відсоток корпоративного військового керівництва. Уміння керувати людьми є найважливішою рисою офіцера, тому головною особливістю військового керівництва стало прагнення виховувати серед військовослужбовців більше лідерів, а не послідовників. Лідерство повинно стати серцевиною військової організації, що передбачає*